

WORLD POLITICS

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-343-9-8>

THE COLLAPSE OF THE “PUTIN DOCTRINE” AS THE GEOPOLITICAL PROJECT OF RUSSIA

КРАХ «ДОКТРИНИ ПУТІНА» ЯК ГЕОПОЛІТИЧНОГО ПРОЄКТУ РОСІЇ

Gisem I. I. **Гісем І. І.**

*Senior lecturer at the Department of
International Relations
National University of “Kyiv-Mohyla
Academy”
Kyiv, Ukraine*

*старший викладач кафедри міжнародних
відносин
Національний університет «Києво-
Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Повномасштабне військове вторгнення РФ в Україну триває з 24 лютого 2022 р.. Це – наймасштабніший збройний конфлікт у Європі з часів Другої світової війни, результати якого визначатимуть безпекову ситуацію не лише у регіоні, а й у всьому світі набагато років вперед. Кожен день ця війна забирає сотні життів моїх співгромадян – військових та цивільних. Нищиться промисловість, сільське господарство, інфраструктура... За різними оцінками, загальні людські втрати складають десятки, якщо не сотні тисяч, а матеріальні – сотні мільярдів доларів. Як відомо, війна розпочалася значно раніше, у 2014 році з анексією АР Крим та окупації частин Донецької та Луганської областей. Які її причини? Чи варто прив'язуватися до чітких дат?

Не претендуючи на вичерпність, однією з відповідей може слугувати словосполучення “доктрина Путіна”, концепція, що пояснює зовнішньополітичну траєкторію руху РФ, починаючи з середини 2000-х рр. Серед найвідоміших виявів концепції: так звані “газові війни” (2005–2006, 2008–2009), російсько-грузинська війна (2008), російсько-українська війна (з 2014), операція ОДКБ у Казахстані (2022).

Варто зазначити, що зовнішньополітичних концепцій, які тією чи іншою мірою намагаються легітимізувати право однієї з держав втручатися у справи інших, можна навести безліч. Однією з класичних, наприклад, є *доктрина Монро*, декларація принципів зовнішньої політики США (“Америка для американців”) (1823). Сполучені Штати відмовлялися приймати будь-яке обмеження на втручання у внутрішні справи інших держав у своїй частині світу аж до 1933 [1, с. 342].

Якщо говорити про Старий світ, то зі “свіжих” можна назвати *доктрину Брежньєва*, неформалізовану концепцію обмеженого суверенітету країн-учасниць Організації Варшавського договору (1955–1991 рр.), які входили у так звану “радянську зону впливу” після закінчення Другої світової війни. Згідно з нею, Радянський Союз закріплював за собою виключне право втручатися у їхні внутрішні справи для запобігання будь-яких політичних змін у них та збереження контролю над ними.

Одним з найвідоміших проявів доктрини стало вторгнення радянських військ до Чехословаччини у 1968 р. (Празька весна). Як влучно зазначила Анжела Стент, “Варшавський договір був альянсом з унікальним послужним списком: він втручався лише у власні країни” [4].

Після падіння Берлінської стіни (1989) – ширше “залізної завіси” – та розпаду Радянського Союзу (1991), зовнішньополітичний вплив Росії скоротився до розмірів колишніх країн-членів Радянського Союзу за винятком країн Балтії. Країнам цього регіону вдалося провести швидку модернізацію та на початку 2000-х інтегруватися до західних економічних та безпекових структур, ставши відповідно членами ЄС та НАТО. Варто зауважити, що на початку 2000-х Володимир Путін охрестив розпад СРСР найбільшою геополітичною катастрофою ХХ століття. Його ідея набула кінцевого вигляду під час щорічного звернення до Федеральних зборів Росії у 2005 р. [8].

За результатами підписання Біловезьких угод 8 грудня 1991 р. на місці СРСР було засновано Співдружність Незалежних Держав. За першопочатковим задумом, вона розглядалася як механізм завершення відділення союзних республік від Росії, аніж для сприяння чи збереження їхньої інтеграції [5, с. 62]. Однак ситуація змінилася після короткого періоду (до 1993) нехтування внутрішніми справами пострадянських країн за колишнього міністра закордонних справ РФ Андрія Козирєва (1990-1996), представника так званих “західників”. Вона стала віддзеркаленням плану тодішньої владної команди на чолі з Борисом Єльциним зі швидкої інтеграції Росії до західних структур, що, однак, зазнав краху.

За допомогою цієї міжурядової організації та інших подібних об’єднань, зокрема торгово-економічних (Митний союз, ЄАЕС) та безпекових (ОДКБ), Росія розпочала відроджувати свій вплив на пострадянському просторі, розглядаючи його як власну виключну зону інтересів. Ситуація набула свого апогею за правління Володимира Путіна, адепта та провідника концепції багатополярного світу. З цього приводу варто згадати і його Мюнхенську промову 2007 р., у якій він, серед іншого, розкритикував однополярність світу, політику США і НАТО щодо Росії [6].

Багато дослідників міжнародних відносин звертають увагу на те, що Саміт НАТО у Бухаресті (2008), на якому була закріплена перспектива членства для України та Грузії, став тригерною точкою для Путіна. Зокрема, на думку Ніла Макфарлейна, “кожного разу, коли Росія бачила, як одна з колишніх радянських республік ставала ближчою до членства в НАТО чи Європейському Союзу, була реакція. У міру зміцнення Росії в 2000-х реакція посилювалася” [3].

Агресивний стиль ведення зовнішньої політики у регіоні, що характеризується цілим шерехом конфліктів, частково завершених та в активній фазі, як-от російсько-українська війна, – невід’ємна характеристика доктрини. Він використовується задля того, щоб завадити країнам, які відходять з-під орбіти Росії, переорієнтуватися. Та слугує нагадуванням, що Росія – одна з небагатьох, що має право брати участь щодо напрацювання основних рішень на міжнародній арені. Застосування сили виправдовується міркуваннями безпеки, мовляв, “якщо бійка неминуча, бити треба першим”. Саме так пояснював Володимир Путін інтервенцію Росії до Сирії у 2015 р. [7].

Це впливає, зокрема, зі статусу РФ як члена Радбезу ООН, наявності ядерної зброї, значної військової сили, гігантської території та ресурсів, у тому числі енергетичних, важливих для функціонування міжнародної економіки тощо. З цього приводу особливо дошкульним для реалізації ідеї відродження “великої Росії” для Путіна виглядає існування України як незалежної держави, її рух у напрямку членства в ЄС та НАТО. Напередодні військового вторгнення його агресивна риторика набула апогею, він фактично стверджував, що Україна є частиною Росії. Так, концепція “одного народу” стала ідеологічним підґрунтям для початку збройної агресії проти України.

Таким чином, *доктрину Путіна* варто розглядати як пізніший у часі аналог доктрини Брежнєва. Тільки зараз йдеться не про захист соціалістичних інтересів. Згідно з нею, Росія має особливі права на свій регіон, що дають їй переважне право втручатися у внутрішні справи країн “ближнього зарубіжжя” – збірної назви колишніх республік СРСР. Це означає, що вони не мають права доєднуватися до жодних союзів, які Кремль вважає ворожими.

За своєю суттю, концепція має реваншистську природу для відновлення “законного” місця Росії на міжнародній арені як “великої” держави, зокрема на території, що раніше входила спочатку до складу Російської, а пізніше – Радянської імперії. Таким чином, на думку Анжели Стент, ця доктрина має на меті “повернути назад наслідки розпаду СРСР, розколоти трансатлантичний альянс та переглянути політичну карту світу, яка склалася після закінчення Холодної війни” [4]. З точки зору доктрини, “значущим іншим” виступає НАТО. В уявленні Путіна, Північно-

атлантичний альянс становить “екзистенційну” загрозу для Росії, оскільки намагається прийняти до свого складу колишні пострадянські республіки.

Російсько-українська війна триває. Прогнозувати її завершення – справа невдячна, оскільки нагадує ворожбу на кавовій гущі. Втім, незважаючи на її кінцеві результати, вже зараз можна сформулювати певні проміжні висновки, один з яких стосується доктрини Путіна. Вона зазнала повного краху. Замість зупинити рух НАТО на схід було досягнуто діаметрально протилежного результату – новим членом Північно-атлантичного альянсу вже стала сусідня нейтральна Фінляндія та невдовзі стане “вічно нейтральна” Швеція.

Серед країн пострадянського простору єдиним вірним союзником Москви виявилася лише Білорусь, хоча після протестів 2020-2021 вона більше нагадує протекторат, аніж самостійну державу. Всі решта або підтримали Україну, як країни Балтії та Азербайджан, або зайняли вичікувальну позицію, як Грузія або Казахстан (та інші союзники по ОДКБ). Спостерігається поступовий дрейф Вірменії, члена ОДКБ, у напрямку Заходу, адже в умовах війни з Україною РФ виявилася нездатною захистити інтереси свого молодшого партнера у його протистоянні з Азербайджаном за Нагірний Карабах. І це вже не кажучи про магістральний зовнішньополітичний розворот РФ у сторону Китаю.

Та чи могло бути інакше? Тепер завдання мінімум для Путіна – це не зберегти вплив Росії на пострадянському просторі, а вберегти Росію від розвалу на національні утворення. За словами Єгора Гаїдара, “імперії розпадаються... Відродити імперію неможливо”[2, р. xi], тому кінець Росії видається очевидним, як і перемога України.

Література:

1. Baylis, J. *The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations*. Edited by John Baylis, et al., Oxford University Press, 2020.
2. Gaïdar, E. *Collapse of an empire: lessons for modern Russia*. Brookings Institution Press, 2007.
3. It was a mistake to write off the Russians: International Relations Professor Neil MacFarlane takes a long view. University of Oxford. URL: <https://www.ox.ac.uk/news-and-events/oxford-people/Neil-MacFarlane> (дата звернення 31.08.2023).
4. Stent, A. *The Putin Doctrine*. *Foreign Affairs*, January 27, 2022. URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/ukraine/2022-01-27/putin-doctrine> (дата звернення 31.08.2023).
5. Tsygankov, A. *Russia's Foreign Policy: Change and Continuity in National Identity*. Rowman & Littlefield, 2019.

6. Лашченко, О. Мюнхенська промова Путіна – початок краху Росії? *Радіо Свобода*, 10 лютого 2021 р. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/myunhenska-promova-putina/31095096.html> (дата звернення 31.08.2023).

7. Путін: Якщо бійка неминуча, бити треба першим. *Українська правда*, 22 жовтня 2015 р.. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2015/10/22/7085871/> (дата звернення 31.08.2023).

8. Розпад СРСР Путін назвав найбільшою геополітичною катастрофою. *Українська правда*, 25 квітня 2005 р. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2005/04/25/3009187/> (дата звернення 31.08.2023).

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-343-9-9>

CHARACTERISTICS OF TRANSITION TO POST-INFORMATION SOCIETY: GLOBAL COMMUNICATIONS ASPECT

ХАРАКТЕРИСТИКИ ПЕРЕХОДУ ДО ПОСТІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: АСПЕКТ ГЛОБАЛЬНИХ КОМУНІКАЦІЙ

Купка О. В. Купка О. В.

*Senior Lecturer at the Department of
International Relations*

*National University of Kyiv-Mohyla
Academy
Kyiv, Ukraine*

*старший викладач кафедри міжнародних
відносин*

*Національний університет «Києво-
Могилянська академія»
м. Київ, Україна*

Протягом своєї еволюції людство проходило різні етапи розвитку. Доленосні зміни у людській спільноті були пов'язані з різними винаходами, змінами економічних і політичних відносин, які тягли за собою і зміни у соціальній структурі суспільства. Природа таких змін, а особливо – поетапність того, як вони відбувалися, привертала увагу різних науковців. Звісно, оцінюючи в ретроспективі зміни, що відбувалися, ми відчуваємо їхній стрімкий характер, особливо в часі, коли ми самі перебуваємо в умовах *переходу* до нової доби. Намагання сучасних дослідників в якийсь спосіб вловити особливості нашої (пост)сучасної доби, спрогнозувати, куди саме рухатиметься людство і що на нас усіх чекає у майбутньому, відображає не лише вроджену допитливість нас як *homo sapiens*. Можливість аналізувати сучасні зміни і передбачати виклики майбутнього дозволяє людству якщо не уникати якихось криз (що можуть бути неминучими), але й готуватися та здійснювати належне планування як на рівні національної і регіональної,